

УДК 378.1

Тищенко В.М., доктор філософії, професор[©]*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького*

ФЕНОМЕН ПРОФЕСІЇ

Давно це було, а як запам'яталося! Дев'ятий клас – у припишкливому захваті. Одухотворені обличчя, допитливі палаючі очі. Здається, учні бояться навіть поворухнутися. Увага юних до слів свого вчителя досягла вищого виміру. У дев'ятому “А” – урок історії. Видно, наскільки учні люблять цей предмет, і як з усім безоглядним юнацьким максималізмом закохані вони у вчителя, що цей предмет викладає...

Давно було. Але фільм Станіслава Ростоцького “Доживемо до понеділка” з його блискучим учителем Мельниковим (В'ячеслав Тихонов) пригадується часто. Пригадується одним із кращих творів кіномистецтва, присвячених вчительській професії. Уточнимо – професії вчителя середньої школи. Тут є з чого вибирати: “Сільська вчителька”, “Перший учитель”, “Першокласниця”, “Атестат зрілості”, „Весна на Зарічній вулиці”, “Друг мій Миколка”, “Уроки французької”, “Розиграш”, “Сонце світить усім”, “Ключ без права передачі”, “Опудало”, “За вікнами йдуть поїзди”, „Увага: черепаха!”, “Велика перерва”, – і багато інших картин, де фігура вчителя або головна, або одна з головних – з тих, кому найбільше вдається осягнення людської душі, благородство дій, думок, почуттів.

Є два вагомих показники популярності (або більш сучасно – престижності) тієї чи іншої професії¹ – кіноекран і пісня. Скільки фільмів розповідали нам про льотчиків, моряків, розвідників, десантників, правоохоронців, лікарів, шкільних вчителів, – список можна значно подовжити. А скільки пісень написано про них. І яких пісень! Все це заслужено, і все це прекрасно.

І дивно, що у показаному та оспіваному фаховому розмаїтті загубленою, обділеною падчеркою залишається професія викладача вищої школи... Чому?

Невже наша професія не цікава ані у чисто зовнішньому, ситуаційному, ані в психологічному аспектах? Адже викладання у вищій школі все більше стає мистецтвом думки, філософії, роздумів. Сила викладача в умінні передати глибину, складність навчального матеріалу, у володінні даром моментальної характеристики, чіткого мовного креслення, майстерному викладацькому лаконізмі. І ще: педагог вищої школи – це професія із загостреним відчуттям правди. Найменша фальш перед студентською аудиторією сама по собі виводить викладача із творчого стану, паралізуючи його здібності й натхнення.

© Тищенко В.М., 2012

¹ Поняття престижності – динамічне. Воно напряму пов'язано із пріоритетом цінностей в даному суспільстві у даний час. Є „професії”, які не хотілося б тут називати, але для певної частини наших громадян вони вважаються сьогодні престижними. – В.Т.

Шкода, що все це опинилося поза увагою, скажімо, тих же кіномитців. На екрані, з його невичерпними образотворчими можливостями, у талановитій постановці, – вузівське² життя могло б засяяти багатьма барвами драматичної палітри і не розвалитися на звичну антитезу добра і зла, таланту і бездарності, оскільки воно вище і масштабніше за ці банальні версії. Хоча... Може саме це і зупиняє тих, хто робив і робить кіно. Залишається сподіватися, що таке буде не вічно, і що екран колись поверне нам борг: шанобливо обрмить “ професійний портрет в інтер’єрі” – особу вузівського викладача. Аналогічне побажаємо нашим драматургам, композиторам, письменникам, поетам.

Але найбільш не зрозуміло й прикро те, що і наукова нива не рясніє відповідними дослідженнями.

Вища атестаційна комісія України визначає три види дослідницьких тем:

- тема як частка загальної проблематики, що над нею працює науковий заклад, кафедра чи науково-виробнича установа;
- замовлена тема;
- ініціативна тема.

Перша і друга розвивають проблему, де є певна теоретична база і практичні напрацювання, коло досвідчених фахівців; де не виникає труднощів із вибором керівника чи консультанта.

Ініціативна тема – це результат власного наукового пошуку автора.

Усвідомлюються всі труднощі, пов’язані з таким вибором наукового дослідження. Але погодимось, що саме цей вибір не може не бути привабливим для професіонала, який віддає перевагу маловідомій теоретичній дорозі.

На кафедрах українських вузів працює немало спеціалістів, чия робота відзначається глибинним знанням предмета, органічною внутрішньою єдністю, вагомою аргументацією, яскравістю і проникливістю. Наголосимо: таких викладачів буде більшість, і саме вони визначають в цілому стан вітчизняного вузівського навчання. Але є, на жаль, і протилежні випадки...

Від невдач не застрахований ніхто. У професії викладача, як і в будь-якій іншій, закономірні успіхи і невдачі: це діалектика людської діяльності як такої. Засмучує інше – коли помітних успіхів протягом довгого часу немає зовсім, а очікування їх поступово набуває утопічного характеру.

Неприємно і болісно відчувати прогалини у будь-якій ділянці складної нашої роботи, прикро ще й ще раз переконуватися в тому, що випадки педагогічної беспорядності, ненадійної пам’яті, психологічної скутості викладача і, що вже зовсім небажано, – суцільного читання лекційного матеріалу «з листа», неминуче породжують дві основні реакції студентів: іронічно-фамільярне спостереження за викладачем або сонну байдужість.

Не розкриємо великих професійних таємниць, коли скажемо: ми різні. Хтось робить свою справу добре, а хтось і не дуже добре. Це, зрештою, загальновідома істина. Але істиною є й інше: способи реалізації навчальних

² Вживаємо у статті абревіатуру „ВУЗ”, оскільки з новозапропонованих „ВНЗ”, „ВЗО”, „ЗВО”, „ВИШ”, – складно утворювати прикметники. – *В.Т.*

програм стають дедалі складнішими, і відповідно все актуальнішим стає питання про професіоналізм тих, хто становить науково-педагогічний корпус держави.

Їх об'єктивна оцінка можлива лише за умов вироблення й прийняття **критеріїв придатності людини до викладання у вищому навчальному закладі** – роботи, при виконанні якої обов'язковим є поєднання педагогічних і наукових здібностей, потужного логічного мислення, широкої ерудиції, майстерності усного й письмового слова, надійної пам'яті, уваги, естетичної та етичної бездоганності.

Оскільки назвати ще професії з обов'язковим комплексом тих же вимог, мабуть, не вдасться, залишається погодитись: у даному випадку маємо справу з важливим й одночасно рідкісним, виключним явищем, – тобто з таким, які у науковому обігу визначаються терміном **феномен**. А коли так, то можна зрозуміти, чому вузівське викладання повинно б передбачати, щоби кожна особа, зайнята у цій галузі, проходила через **обов'язкове попереднє визначення та періодичні наступні оцінки стану професійної придатності**; і щоби така практика стала звичною (і усвідомленою) нормою для всіх, хто хоче працювати в університетах, академіях, інститутах – тобто на максимальному рівні вітчизняної Школи.

Суттєво вплинути на подальше зростання якості вузівського навчання могла би **рання евристика здібної для нашої роботи молоді**. Бачимо доцільність створення у вищих навчальних закладах **факультетів підготовки викладацьких кадрів**, куди, починаючи з четвертого курсу, переводили б студентів, що за своїми очевидними даними (і бажанням, звісно) після двох років навчання на ФПВК (предмети за спеціальністю плюс педагогіка, логіка, психологія, риторика), здатні працювати на кафедрі, виконуючи асистентське, а потім, здобувши вчений ступінь і звання, – лекторське педнавантаження. І не варто, мабуть, артіогі розглядати ФПВК як альтернативу аспірантурі чи її конкурента. Навпаки: реальним та ефективним бачиться їх співробітництво, оскільки інститут аспірантури отримуватиме людський матеріал належної професійної проби. Адже сама аспірантура, по-перше, приділяє викладацькій підготовці своїх кадрів, відверто скажемо, символічний час, а по-друге – далеко не кожен з тих, що пишуть дисертації, має здібності до педагогічної роботи. **Але аспіранти, які ще у студентські роки були рекомендовані на ФПВК і навчалися там, допоможуть зняти у подальшому чимало наших виробничих проблем.**

В аксіоматичну площину вписується й підсумкова теза: рівень одержаних знань та можливості їх застосування, загальний інтелект соціуму та пануюча у ньому мораль – ось фактори, що значною мірою визначатимуть образ і долю кожної держави у ХХІ столітті. При цьому роль вищої освіти, вищої школи є очевидною.

Література

Стаття є авторським матеріалом, частиною власної концепції, з найбільш повним висвітленням якої Шановні Читачі можуть, зокрема, ознайомитись у

монографіях: Тищенко В.М. У володіннях Логоса. – Львів: Сполом, 2002. – 342 с.; Тищенко В.М. Викладач вищої школи: феномен професії. – Львів: Сполом, 2006. – 398 с. А також у навчальному посібнику: Тищенко В.М. Лаконічна Україна. – Львів: Сполом, 2009. – 320 с. (Гриф МОН).

Summary

V.M.Tyshchenko

Lviv National Academy of Veterinary Medicine named after S.Z.Gzhytskyj PHENOMENON OF PROFESSION

Quite a bit specialists work on the departments of the Ukrainian institutes of higher, whose work is marked deep knowledge of object, organic internal unity, ponderable argumentation, brightness and penetrating. Will mark: such teachers there will be majority, and exactly they determine the state of domestic institute of higher studies on the whole. But is, unfortunately, and opposite cases.

Against failures nobody is insured. In the profession of teacher, as well as in any other, appropriate successes and failures : it is dialectics of human activity as such. Distresses other - when noticeable successes during great while are not quite, and expectation of them acquires utopian character gradually.